

Prvi slovenski knjižničar: Filip Terpin

(1603/04, Selca–23. 6. 1683, Šmartin pri Kranju)

Franc Pfajfar

Filip Terpin, magister filozofije in baka-laver (diplomant) teologije, a pomemben predusem kot pisec slovenskih tekstov, književnik in prvi slovenski knjižničar, vzgojitelj, prevajalec, župnik, dekan, generalni vikar in revizor v ljubljanski škofiji.

Knjiga in knjižnica je osrednji kulturni predmet in prostor vsake narodne kulture. Vsa večja kulturna mesta in učilišča imajo za najpomembnejši del svojega kulturnega obstoja knjižnico in ob tem so zrasla učilišča, ob tem so se gradile ostale kulturne dejavnosti, čitalnice, gledališča, ateljeji in podobno. Ena takšnih najstarejših in najbolj znanih knjižnic je bila kraljeva aleksandrijska knjižnica, ki je nastala že v 3. stoletju pred našim štetjem. Prav zaradi obsežne knjižnice, ki je menda vsebovala do približno 400 tisoč zvitkov, je bila Aleksandrija v tistem času

središče znanja in učenja vsega sveta, kjer so študirali vsi največji antični misleci in znanstveniki. Danes imajo knjižnice še vedno isti pomen in namen. Mnogo gradiva je tudi že v digitalni obliki. Tako je gradivo dostopno več ljudem in lažje, kar je tudi prav, zato se skoraj ne zavedamo več pomena in dragocenosti, ki jo predstavljajo knjige in knjižnice. Vse to, kar imamo danes, pa je plod nekega razvoja in napredka. Naši predniki so nam ustvarjali sedanjost.

V letošnjem letu osnovna šola v Selcih praznuje 240 let svojega obstoja in s tem dokazuje dolgo dobo izobraževanja prebivalstva Selške doline. Sprva je bilo namenjeno pridobivanju osnovnega znanja v pisanju, branju in računanju v dvoletni šoli, nato je v začetku 20. stoletja sledil razvoj in potreba po osnovnem izobraževanju v štiriletno šolo ter kas-

neje v osemletko in danes v devetletko. Za dodatno izobraževanje je bilo treba iti v šole v večja mestna središča: V štiriletno osnovno izobraževanje v Škofjo loko, Kranj in na takratno gimnazijo v Ljubljano. Nekdanja gimnazija je bila po 4. razredu osnovne šole in ta je bila sprva le v Ljubljani, kasneje tudi v Kranju. Študij na višjih šolah je bil za naše kandidate predvsem na Dunaju, v Gradcu in Rimu. Danes enostavno ne pomislimo, da bi bili med nami še nepismeni ljudje, a če bi se ozrli nekaj generacij nazaj, je bil to zelo pogost pojav. V začetku 20. stoletja je bilo v Sloveniji še vedno približno 15 odstotkov nepismenega prebivalstva, medtem ko je bila stopnja nepismenosti ob uvedbi zakona o osnovnem izobraževanju leta 1774 oziroma ob uvedbi osnovne šole v Selcih leta 1779 kar 97 odstotkov prebivalstva. Primeri, da se je družina odločila svojega otroka poslati v šolanje za poklice, kot so bili: pravnik, zdravnik ali duhovnik in drugi višješolski poklici, so bili zelo redki. Slovenci smo dobili prvi pisni dokument z Brižinskim spomenikom okoli leta 1000. Nato smo več kot petsto let čakali na prvo slovensko knjigo. Prvo knjigo je natisnil Primož Trubar leta 1550, in sicer Katekizem. Nato so sledile še druge in s tem zapisana slovenska beseda, ki je bila osnova za izobraževanje v slovenskem jeziku. Vendar so šole in izobraževalni centri že do tedaj za izobraževanje uporabljali knjige predvsem v latinskem ali nemškem jeziku. Tudi takratni slovenski izobraženci so se učili iz takšnih knjig in jih tudi pisali in izdajali v jeziku takratne izobraževalne srenje. Prvi, ki se je zavedel pomena izobraževanja v širšem smislu narodne pridobitve, je bil Trubar. Vendar so očitno čas, možnosti in potrebe morali dozoreti, da se je izobraževanje razširilo na širši krog ljudi. Naš sovaščan, po domače Sokov Filip iz Selc, je bil eden od tistih zavednih mož slovenskega jezika, ki je ohranjal in gojil domačo besedo. Kljub preganjanju protestantov in protestantskih knjig je Filip z izbrano mero spretnosti ohranjal in v svoji knjižnici čuval tudi te knjige. Bil pa je tudi prvi na Slovenskem, ki je svojo knjižnico v izobraževalnem centru v Gornjem Gradcu uredil po tematiki in vse skrbno oštevilčil in

popisal. Njegovemu zgledu in ureditvi so potem sledili tudi drugi knjižničarji, vendar Filip Terpin ostaja pionir in prvi slovenski knjižničar.

Njegovo življenje, predvsem pa obdobje, v katerem je živel, je bilo izjemno razgibano, težko in današnjemu človeku težko razumljivo, kajti pogoji življenja in delovanja so bili povsem drugačni. Zato nekaj besed najprej o tem obdobju, potem pa o njegovih delih.

Terpinova mladost

Filip Terpin se je rodil v letu 1603 ali 1604 v Selcih, po domače Pr Sok. Točen podatek rojstva ni poznan, ker župnija v Selcih v tistem času še ni vodila matičnih knjig. Čeprav je tridentinski koncil že leta 1563 predpisal, da se morajo po župnijah voditi matične knjige, se je to v Svetem rimskem cesarstvu zgodilo šele v začetku 17. stoletja po ukazu cesarja Ferdinanda II. Škof Hren je ta ukaz prenesel na duhovnike in v naslednjih letih so župniki in vikarji postopno pričeli z uporabo matičnih cerkvenih knjig. Najprej so začeli s krstnimi knjigami, nekaj let za tem pa še s poročnimi in mrliskimi knjigami. V župniji Selca je vodena krstna knjiga od leta 1622 naprej, poročna in mrliška knjiga pa od leta 1645 naprej. Tudi o Sokovi družini ni podatkov, ker ni ohranjenih dokumentov. Lahko samo sklepamo, da je bilo pri Sokovih manjše posestvo (kajža ali bajta) z malo obdelovalne zemlje in nekaj gozda. Življenje na vasi v Selcih je bilo vezano predvsem na kmečko delo, delo na polju ali v gozdu. Vendar lahko upravičeno sklepamo, da je Filip že kot otrok moral kazati poseben talent nadarjenega fanta, da so ga starši oddali v šole. V tistem času v Selcih še ni bilo šole, zato je prve nauke lahko pridobil od domačega župnika ali v dvoletni šoli v Škofji Loki, nato se predvideva, da se je srečal z jezuiti v Ljubljani, kjer je začel s študijem.

Žitnik opisuje Terpina kot zelo talentiranega, vestnega in prizadevnega mladeniča, a da je izhajal iz bolj revnih krogov, če ga primerja s Terpinovim

Nekdanja Sokova hiša v Selcih, kjer se je rodil in preživel rana otroška leta Filip Terpin. Foto: hišni arhiv Vilija Berceta, Selca

vrstnikom Schönlebnom, ki je bil premožen in je lahko študiral na različnih eminentnih šolah.

Filip je študiral v Gradcu (v letih od 1625 do 1630), kjer je bival v konviktu Fernandeumu, ki ga je podpirala tamkajšnja Cerkev. Leta 1627, ko je tam študiral Terpinov mlajši vrstnik, baron Volf Engelbert Turjaški, poznejši grof in deželni glavar, je obiskoval drugi letnik filozofskih študijev v Gradcu. Terpinova sošolca sta bila Ljubljanca Adam pl. Koberger in Janez Urban pl. Berlin ter Škofjeločan Jernej Bartolomej Kunsti. Terpin je v Gradcu spoznal najznamenitejše jezuitske znanstvenike svoje dobe, med njimi Guldina in Notranjca Kobava, pisca znamenite astronomske knjige. V Gradcu je tisti čas predaval matematiko in teologijo Janez Muchan iz Kamnika. Pomembna graška astronoma in fizika sta bila Vipavec Zergol in Prekmurec Dobronok. V Terpinovem času je bil graški rektor Goričan Janez Rafael Kobenci. Ravno na študiju v Gradcu se je Terpin še bolj navdušil nad domačim slovenskim jezikom. Pridobljena naravoslovna izobrazba na jezuitski univerzi v Gradcu je Terpinu dala dobro podlago za njegovo zanimanje za matematične in astronomske vede. Posebej pa sta naredila Terpina v treznega in učenega moža temeljit študij filozofije in teologije. Vse to mu je v zrelih letih pomagalo pri

njegovem vsestranskem delu. Matematika in astronomija sta mu bila kot dva hobija, ki ju je uporabljal in raziskoval vse življenje. V knjižnico v Gornjem Gradcu je shranil nekaj lastnih knjig, ki jih je menda uporabljal tudi kasneje. To potrjuje dejstvo, da je v letu 1650 vpisoval svoje opombe (ekslibris) v več kot pol stoletja staro knjigo, v Boethiusovo Aritmetiko (iz leta 1488). Ohranila se je Terpinova vezana knjiga, ki združuje šest različnih mlajših in starejših knjig v eni skupni vezavi (Boetisova Aritmetica, Evklidova Geometrija, Scottova Filozofija, Voegelinovi Matematika in Geometrija). Dal jih je vezati v pergament, imele so tiskane velike začetne črke. Terpin kot vesten bralec je liste svoje Aritmetike natančno oštevilčil s črnilom. Med branjem je ob robu strani dodajal zanimive rokopisne pripombe. Na hrbtu knjige je vpisal naslov "Boeti Aritmetica Venet. 1488". Terpin je zagotovo s pridom uporabljal koristne Pitagorove tablice in Boethiusovo Aritmetiko. Očitno se je zelo dobro vživel mednje in se razumel z graškimi jezuiti, zato je logično, da je bil po končanem študiju posvečen v duhovnika v graško-sekauški škofiji, kjer je nato nastopil tudi prvo službo kaplana na Ptuj.

A če hočemo razumeti ter doumeti pomen in velikost delovanja Filipa Terpina, se moramo najprej

sami postaviti v čas in prostor, v katerem je živel in deloval. Gre za čas pred 350 do 400 leti, za kar bi sicer mislili, da ni veliko, a moramo vedeti, da je bilo družbeno in socialno okolje v tistem času popolnoma drugačno in neprimerljivo z današnjimi pogoji življenja. Preden predstavim Filipa v njegovih delih, bi rad predstavil družbeno življenje v cesarstvu in predvsem na Kranjskem, da bomo lahko pravilneje ocenili Filipovo delovanje. To je bil čas protireformacije oziroma stalnega boja med protestanti in katoličani; čas poglobljene duhovne krize in vrednot tako med navadnimi ljudmi kot med plemstvom; čas tridesetletne vojne; čas velike revščine zaradi dodatnih vojnih stroškov; čas revščine in draginje; čas, ko je v naših krajih razsajala kuga; čas čarovnic in preganjanja čarovništva; čas beraštva, čas oderuštva; obenem pa čas dvornega razvajanja in razsipništva ...

Najprej predstavim življenje kristjanov, ki so bili velikokrat v dilemah med tradicionalnim naukom katoliške vere in novimi idejami protestantizma. O tem, koliko so bili protestanti prisotni v selški župniji, nimam podatkov, vendar kaže na to, da v dolini ni bilo veliko pripadnikov, a veliko močnejše se je odražal protestantizem v neposredni okolici v Škofji Loki in v Kropi. Za reformo Rimokatoliške cerkve se je zavzel tridentinski koncil.

Versko in družbeno stanje v času Filipa Terpina

Stanje na verskem področju

V začetku 16. stoletja se je v krščanstvu razvilo tako imenovano protestantsko gibanje. Gibanje je sprožil Martin Luther leta 1517 s 95 zahtevami, ki so bolj ali manj v nasprotju z naukom Rimokatoliške cerkve. Ker so določene teze ohlapnejše ali manj stroge, je gibanje zelo hitro pridobilo veliko pristašev med plemstvom in med ljudstvom. Nasprotja v naukih so tolikšna, da je prišlo celo do razkola verstva, ki traja še danes. Razkol je vodil v dolgole-

tno prepiranje in celo v vojne. Med ljudmi je vladal nemir, neusklajenost. Rimokatoliška cerkev je sicer odreagirala veliko prepozno in nujno je bil potreben cerkveni zbor, ki naj bi prenovil nauk cerkve.

Tridentinski koncil od leta 1545 do 1563

V versko življenje je močno posegel tridentinski koncil, ki je z dolgimi vmesnimi premori potekal 18 let in je bil odgovor na reformacijo. Namen je bil reformirati Katoliško cerkev od znotraj zaradi dolgotrajnih zahtev po obnovi. S tem je izpolnil tudi nekatere zahteve reformacije. A sprava ni uspela, ker so bile razlike v nauku že prevelike, kar je pripeljalo do razkola. Pregovor pravi, da nikdar ni prepozno. Tako bi lahko rekli tudi za ta koncil, ki je s prenovno odlašal, čeprav je bilo že od vsepovsod polno pozivov k temeljiti cerkveni prenovi, in medtem se je že močno razmahnilo gibanje protestantizma. Tridentinski koncil je bil eden od najpomembnejših vesoljnih cerkvenih zborov v zgodovini Katoliške cerkve. V svoji buli se papež ozira na obupne evropske razmere: mednarodne civilne in verske vojne so pustošile skoraj vse dežele; koncil naj bi prispeval k medsebojni spravi. Versko življenje pa se je preizkušalo tudi v tridesetletni vojni, ki je prinesla svoje probleme.

Družbeno, politično in socialno stanje v takratni Evropi in na Kranjskem

Čas tridesetletne vojne (1618–1648)

Tridesetletna vojna je uradno trajala od leta 1618 do 1648, a dejansko so bili časi napeti že od leta 1608, pravi konec pa je bil šele leta 1959, ko je bil sklenjen pirenejski mirovni sporazum. Izbruh vojne so sprožili češki stanovi, ki so se uprli habsburškemu kralju Ferdinandu II., kajti razmere v Svetem rimskem cesarstvu so bile že dalj časa napete zaradi nasprotij med protestantskimi in katoliškimi stanovi. V borbi za oblast je nastalo več taborov, čeprav sta v bistvu nasprotujoča si tabora dva, protestantski in katoliški. Uradno se je vojna pričela s praško defenestracijo 23. maja 1618, dejansko pa se je razplamtela

leto dni kasneje po smrti cesarja Matija. Cesarsko krono je v skladu z dinastičnim dogovorom prejel Ferdinand II., ki pa je bil odstavljen le malo prej kot češki kralj.

Druga faza tridesetletne vojne (1624–1629) je tako imenovana dansko-nizozemska vojna ali dansko-spodnjesaška vojna. Po porazu Danske (1630) se je v vojno vključila Švedska. Kralj Gustav II. se je prav tako bal prevelikega vzpona in moči Habsburžanov in njihove prisotnosti na Baltiku. Tako imamo tretjo fazo, ki jo zgodovinarji imenujejo švedska vojna (1630–1635). Vojne vihre so pustošile po Nemčiji vse do Bavarske z izgubami na obeh straneh in puščale za sabo velikansko škodo pri ljudeh in materialu.

Vojna se je nadaljevala z najdaljšo periodo tridesetletne vojne, in sicer tako imenovano francoško-švedsko vojno (1635–1648). Leta 1637 je umrl cesar Ferdinand II., nasledil ga je Ferdinand III. V naslednjih letih je cesarjeva vojska večkrat izgubila in doživljala najtežje obdobje in katastrofe, ki so jo ob dolgoletnem vojskovanju že izčrpavale. Odpirale pa so tudi nove fronte, na primer, v vojni med Dansko in Švedsko v obdobju 1643–1645. Cesarjevi vojski so največkrat pomagali Bavarci, a velikokrat tudi neuspešno. Cesar je bil primoran v premirje, saj mu je grozil še padec Prage in s tem izguba Češke, zato so 24. oktobra 1648 sklenili vestfalski mir.

Kranjska v tridesetletni vojni

Vojne fronte so bile v krajih, oddaljenih od nas, vendar se je slovenskega naroda vojna še kako dotikala, saj smo bili del habsburške monarhije. Vojaštvo se je vračalo z bojišč na počitek ali na prezimovanje na Kranjsko, kjer ni bilo vojno polje. Vendar je bila Kranjska enako vključena v vojno, saj so možje in fantje morali na vojsko. Stroški so bili veliki in zato so tudi povečali davke. Domače delovne sile na kmetijah je primanjkovalo, nastopila je revščina kot že dolgo ne. Leta 1618 je Kranjska prispevala 30 tisoč goldinarjev za odslovitev soldatov po končani vojni, enako tudi v naslednjih letih. Kljub temu da je bil položaj cesarstva skoraj brezupen, si je v

letu 1619 Ferdinand II. zagotovil cesarsko krono in močne zaveznike. Valvazor omenja, da so kranjski stanovi Štajerski na pomoč poslali 400 hrvaških strelcev, ki so verjetno služili pri zavarovanju meje z Ogrsko, naslednje leto pa še dodatno sto konjenikov, oboroženih z arkebuzami, in dvesto strelcev pod poveljstvom Ernesta Paradeiserja. Na bojišču so ostali več kot eno leto. V letu 1622 je deželo pestilo pomanjkanje, revščina, draginja in kot posledica izčrpanega naroda je nastopila še epidemija kuge. Valvazor je za leto 1622 zapisal: "Kranjska je videla tri sonca na nebu. In marsikomu je v tem letu tako trda predla, da si gotovo ni želel videti nobenega sonca več, tistemu namreč, ki je imel slabo zalogo živeža /.../ pomanjkanje po vsej deželi Kranjski, zlasti pa v Ljubljani je napočila še nezaslišana draginja". Tudi v naslednjih letih ni bilo nič boljše. Dodatna katastrofa se je zgodila že v letu 1623, ko je Kranjsko, zlasti Dolenjsko in Gorenjsko, prizadel potres. V letu 1627 je Kranjsko prizadelo hudo deževje, nastopile so poplave, ki so prizadele pridelke. Naslednja zima 1627/28 pa je bila zelo mila in zgodaj je nastopila pomlad. Cesar Ferdinand II. je po zmagi z Dansko izkoristil čas in izdal ukaz, da se vsi nekatoliški plemiči morajo izseliti iz notranjeavstrijskih dežel v roku enega leta. Leto 1629 se šteje kot črno leto lakote (die schwarze Hunger Jahre), kot je zapisal Valvazor. Pridelki na Kranjskem so bili zelo skromni, cene živil so poskočile, obenem pa je še vedno razsajala epidemija. V letu 1630 so bili izdatni stroški, stanovi so namreč sklenili prevzeti 800 tisoč goldinarjev kameralnih in vojnih dolgov. Poleg vsega naštetega pa si je prestolonaslednikova žena, španska infantinja Marija Ana, hči kralja Filipa III., umislila, da bo iz Trsta potovala preko Ljubljane, kjer se bo tudi zadrževala, kar bo dodatno stalo 12 tisoč goldinarjev. Narod strada, vlada zapravlja. V tem letu je kuga posebej prizadela Loški Potok. V letih 1632 in 1633 je cesar zopet prosil ali določil Kranjsko za petmesečno bivanje vojske v taborih (Krško, Novo mesto in Ljubljano), kar je bilo zopet povezano z novimi stroški in davki. Kranjska je pristala na 60 tisoč goldinarjev za rekrutiranje, vzdrževanje vojske pa

je stanove stalo novih 160 tisoč goldinarjev. V letu 1634 je kuga opustošila Idrijo in Vipavsko dolino, pozimi pa je zapadlo nenormalno veliko snega. Stroški vojske pa so še bolj narasli od prejšnjih in po mnenju maršala Baltazarja Kazianerja naj bi tega leta izdatki dežele presegli njene prihodke. Maja 1635 so v deželo prišli štirje polki, ki jih je bilo treba vzdrževati. Poleg tega so se v tem letu uprli še uskok pod poveljstvom R. Paradeiserja, ker niso dobili plač, ter so zato začeli ropati in požigati po deželi. Na Štajerskem so izbruhnili kmečki upori. Na Kranjskem je bilo jedro kmečkega upora na Pivki. Uporniki so izropali in požgali več gradov, veliko ljudi so pomorili v nasilnih uporih. Cesar je poleg že znanega vojaškega davka zahteval dodatno še sto vozov s konjsko vprego s po dvema hlapcema. Težave so se samo vrstile in lokalne oblasti so samo še dodajale razne dajatve, tlako. Nezadovoljstvo med ljudmi je poraslo. Mestna središča pa so se hotela dodatno ograditi z obrabnimi zidovi pred zunanjim sovražnikom Turki. Obramba proti Turkom je bila prva vojaška skrb Kranjske. Leto 1636 je pomembno, saj je bil Ferdinand III. izvoljen za rimskega kralja, a že naslednje leto 1637 je umrl cesar Ferdinand II. Valvazor za leto 1639 kot zanimivost opisuje prihod neznanih črnih ptičev na Kranjsko. V letu 1640 pa je Kranjsko streslo več potresov. Zahteve po oborožitvi se nadaljujejo. V letu 1643 je nastopila zahteva po dodatnih vojaki in denarju za vzdrževanje vojske. Za novačenje novih vojakov je bil zadolžen Hauser, zato so po njem imenovali novi polk – Hauserjev polk. Podobne zahteve so sledile v naslednjih letih 1644 in 1645, medtem pa je ponovno morila kuga, predvsem na Gorenjskem. V Ljubljani se je 13. maja 1645 vnel boj med vojsko in meščani, kar je še dodatno poslabšalo stanje v odnosu do dvora. Kuga se je nato v letu 1646 širila preko Save na Štajersko. Valvazor še poroča, da se je 21. maja 1646 videl velik komet. Izjemno težko finančno, gospodarsko in moralno stanje se je nadaljevalo vse do konca vojne leta 1648, ko je bil končno sklenjen vestfalski mir. Ta vest je sprožila med ljudmi tudi na Kranjskem veliko veselje in olajšanje. Prirejale so se veselice in zahval-

ne procesije, dogodek pa je ovekovečen tudi z izdajo spominskih novcev. Dejansko pa je bilo notranjih vojn konec leta 1659, ko je bil sklenjen pirenejski mirovni sporazum.

Izgon luteranskega plemstva iz Kranjske

Protestantizmu na Kranjskem je naredil konec cesar Ferdinand II., ki je 1. avgusta 1628 izdal edikt o rekatolizaciji dežele in ukazal plemstvu, da se v enem letu spreobrne v katoliško vero ali zapusti deželo. S tem je cesar nadaljeval protireformacijo in utrjeval svoj absolutizem. Na Kranjskem so se nekatere plemiške družine podredile ediktu, medtem ko so do leta 1630 104 plemiške družine Kranjsko zapustile. V deželo je prihajalo novo plemstvo, predvsem iz Italije, ki so si posestva in naslove pridobili po večini z denarjem. Stanovi niso nikdar več dosegli tiste moči, ki so jo imeli v času protestantizma v 16. stoletju. Kranjska se je z ostalimi deželami na habsburškem ozemlju začela zlivati v eno enotno državno celoto – Avstrijo.

Kmečki upori na Kranjskem in Štajerskem

Nezadovoljstvo kmetov kot glavne delovne sile (cca. 90 odstotkov prebivalstva), ki je morala nositi bremena svojih posvetnih in cerkvenih vladarjev, je prekipelo in organizirali so kmečke upore. Stalno povečevanje tlake in denarnih dajatev je peljalo v obup. Vojna je stala ogromne dajatve in izčrpavala prebivalstvo. Poleg tega so nekateri fevdalni gospodje za povečanje svojih dohodkov izkoriščali še sodne pravice. Tudi mnogi cerkveni gospodje so stremeli po materialnih dobrinah s povečanjem raznih pristojbin ali dajatev (npr. pri delitvi zakramentov so uvažali obvezne dajatve itd.). Tako je že v prvih desetletjih 17. stoletja zabeleženo nekaj manjših kmečkih uporov, a je v letu 1635 izbruhnil drugi večji val kmečkih uporov. Glavno središče je bilo gospostvo Ojstrica med Vranskim in Trbovljami. Uporniki so se povezovali še s kmeti iz Laškega in nato še iz gornje-graškega okolja ter s Kranjskega. Upor je izbruhnil aprila 1635, ko so se oboroženi podložniki dvignili proti zemljiškemu gospodu. Po-

skusi pomiritve s strani deželnoknežje komisije so propadli in upor se je hitro širil po Štajerski in nato po Kranjski. Na Štajerskem so uporniki do srede maja izropali in požgali 70 gradov, samostanov in župnišč, na Kranjskem pa 20, poleg tega so uporni Kranjci uničili več mitnic na mejah.

Čarovniški procesi

V tem kaotičnem stanju boja protestantizma in katolicizma pa se beleži tudi večji porast praznoverstva in čarovništva. Predvsem nemške dežele so bile že v 16. stoletju klasično prizorišče čarovniških procesov. Gonja proti čarovnicam je prinesla veliko krutosti in nečlovečnosti. Prvi val je bil že v letih okoli 1570, drugi val pa sovpada s časom tridesetletne vojne (1618–1648) oziroma se je nadaljeval tudi kasneje. Gonja proti čarovnicam je v naših krajih eskalirala v drugi polovici 17. stoletja, na Štajerskem v sedemdesetih, na Koroškem v osemdesetih in na Kranjskem v devetdesetih letih. Na Kranjskem ni bilo veliko primerov. Zabeležen je en primer v Škofji Loki, ki je potekal med letoma 1643 in 1645. Bolj kot čarovništvo je bilo v naših krajih problematično beraštvo in potepuštvost. Valvazor je zapisal: "Čarovnic in coprnic je dežela še precej čista, izvzemiš pri Snežniku, Ložu in Planini, zakaj na teh krajih, ki ležijo med velikimi gozdnimi divjinami, je včasih nemalo te nesnage, /.../ a jih takoj zaprejo in spravijo na grmado."

Berači na Kranjskem

Ta čas in naše okolje so pomembno zaznamovali berači, ki so se kot prosilci zatekali k ljudem. Veliko ljudi je v tem času ubožalo, tudi veliko kmetij je prišlo na kant, veliko ubožanih vdov padlih mož vojakov, pregnanci, ubožani plemiči, bolniki vseh vrst, domači in tuji ljudje ... Samo v mestu Ljubljana je bilo takrat registriranih 820 tujih oseb, ki so prosili za pomoč, oziroma skupaj z domačimi 1.196 oseb. To je uradno, neuradno pa jih je bilo zagotovo veliko več. Od tega naj bi bilo 11 odstotkov žensk.

Berači so bili tudi v prejšnjih in kasnejših obdobjih, ampak v tem času je bilo zaradi nenormalnih

socialnih razmer (velike dajatve, pomanjkanje, druginja, bolezni ...) tudi nenormalno veliko ljudi, potrebnih pomoči za preživetje.

Naj samo mimogrede omenim, da je na Kranjskem in Štajerskem v tistem času razsajala tudi epidemija kuge, ki je pomorila cele vasi. Tudi Terpin se je s tem problemom srečeval v času, ko je bil župnik in dekan v Braslovčah.

Vse to sicer nima direktne povezave z osnovno temo knjižničarstvo, ampak za razumevanje položaja takratnih ljudi je treba vedeti tudi to, da lažje razumemo čas in okolje tistega človeka. Tudi intelektualci, nosilci kulturne in narodne zavesti, so se ukvarjali z mnogo drugimi problemi.

Službovanja in delovanje Filipa Terpina

Leta 1630 je dokončal študij in graško-sekavški škof ga je posvetil v mašnika. Kot prvo službo mu je škof dodelil kaplanovanje na Ptuj. Po treh letih službovanja na Ptuj ga je ljubljanski škof Scarlicchio pregovoril, naj pride na domače področje ljubljanske škofije, kajti potreboval je izobraženega duhovnika za zahtevnejše naloge. Ljubljanski škof Rinaldo Scarlicchio (slov. Škrlič) je mlademu nadarjenemu Filipu Terpinu poveril zelo odgovorno mesto v Gornjem Gradu.

Terpin v Gornjem Gradu (1633–1640)

Mladi gospod Terpin je prišel v Gornji Grad na binško dan leta 1633. Najprej je bil pomočnik župnika Adama Presečnika. Ko je 11. novembra 1635 župnik Presečnik umrl, ga je Terpin nasledil kot župnik v Gornjem Gradu. Zagotovo je škof visoko cenil Terpina, da je tako mladega postavil na tako odgovorno mesto, kar je znak zaupanja in odlikovanja. Terpin je v novi službi imel veliko opravil kot župnik, nato kot dekan in še posebej kot rektor Collegium Marianum. To je semenišče, ki ga je leta 1605 ustanovil škof Hren za vzgojo mladih duhovnikov in za dodatno izobraževanje že obstoječih duhovnikov, ki niso imeli zadostne izobrazbe.

Gornji Grad v 17. stoletju.

Vir: Wikipedia

Internat je premogel približno 7 do 10 gojencev in vsakokratni gornjegraški župnik jih je učil praktične pastorage in tudi teoloških znanosti, čeprav so kasneje imeli tudi profesorje teologije. Iz tega semenišča je izšlo veliko dobrih in usposobljenih duhovnikov, saj so bili le taki lahko kos zahtevnim nalogam, ki jih je usmerjal nauk tridentinskega koncila. Terpin v Gornjem Gradu ni imel ravno najbolj prijetnih dni, kajti poleg že omenjenih dolžnosti so nastopile tudi druge pastoralne dolžnosti. Spomladi leta 1635 so izbruhnili splošni kmečki upori, katerih središče je bilo blizu Gornjega Gradu v Savinjski dolini. Uporniki so pustošili grad za gradom (Ostrovec, Heckenberg, Burgstall ...), prav tako tudi grad Voljsko (Prebold), ki so ga uporniki v treh urah porušili, prebivalce, ki niso pravi čas pobegnili, pa pobili. Od tu so uporniki šli tudi na področje ljubljanske škofije (Gornji Grad, Rudnik, Vrbovec). Terpin je tukaj prevzel vlogo pogajalca, mirovnika in sogovornika z uporniki. Glede na to, da je bil Terpin izjemen govornik in tudi pogajalec, človek, ki je znal tudi v teh časih pristopiti do nezadovoljnih ljudi, je uspel prepričati, da bi se zgodilo kaj hujšega. Gornji Grad je bil tudi letna rezidenca ljubljanskih škofov, zato je Terpin imel veliko kontaktov tudi s škofom.

V Gornjem Gradu je Terpin zaživel polno ustvarjalno življenje kot vzgojitelj, pisatelj ter prvi slovenski knjižničar.

Terpin – ljubitelj knjige in prvi slovenski knjižničar

Filip Terpin je bil velik ljubitelj slovenske besede in ljubitelj knjige. Prav bivanje v Gornjem Gradu pa mu je dalo polet in veselje, ko je uredil knjige v pravo knjižnično evidenco. Spisek obsega 994 knjig, ki so razdeljene na 15 poglavij: filozofija, teologija, medicina, astronomija, matematika, fizika, poezija, retorika, zgodovina, učbeniki, glasba, arhitektura ... To je najstarejši ohranjeni seznam ali katalog knjig kakšne knjižnice na Slovenskem, zato Filipa Terpina štejemo za prvega knjižničarja na slovenskih tleh. Kmalu po Terpinu je po njegovem zgledu začel knjige popisovati tudi Schönleben, in sicer ljubljansko knjižnico deželnega glavarja Wolfa Engelberta Turjaškega. Schönleben in Terpin sta bila stanovska kolega. Skoraj sočasno v letu 1654 sta nastopila službi v stolni cerkvi v Ljubljani, in sicer Schönleben kot stolni dekan, Terpin pa kot generalni vikar. Bila sta tudi dobra prijatelja, ki sta se podpirala pri delu. Tako je Schönleben po prigovarjanju in sodelovanju s Terpinom po 57 sušnih letih spet izdal slovensko tiskano knjigo, lekcionar Evangelia inu lystuvi leta 1672, kajti zadnja tiskana knjiga je izšla v letu 1615 – Katekizem. Terpin si je prizadeval za vpeljava slovenskega jezika v vsem javnem cerkvenem življenju. Tako poznamo primere, da se je župnik Schweinhof iz Slovenj Gradca z izpitom pred komisijo moral izkazati o znanju slovenskega jezika,

prav tako župnik iz Bele Peči in še bi lahko naštevati. Terpin je škofova pastirska pisma, namenjena v poduk vernikom, prevedel v slovenski jezik, da so jih župniki lahko s prižnice prebrali v tekočem slovenskem jeziku in razložili pomen pastirskega pisma.

V knjižnico v Gornjem Gradu so mnogi ljubitelji knjig prinesli številna dela iz osebnih knjižnic protestantskih stanov. Npr., knjige učitelja Ljubljanca na Lenarta, njegovega sina Samuela Budine in 274 knjig Primoža, pozneje Felicijana Trubarja. Primož Trubar je po prodaji ljubljanske hiše leta 1569 skrinjo s knjigami podaril kranjski "deželi in cerkvi" kot osnovo za stanovsko knjižnico ali celo prvo javno knjižnico na slovenskih tleh. Knjižnica se je dopolnjevala in leta 1604 se je del knjižnice preneslo k jezuitom v Ljubljani, drugi del pa leta 1617 v knjižnico v Gornjem Gradu. Danes so vse te ohranjene knjige v NUK-u v Ljubljani, Dalmatinova Biblija s Trubarjevim lastniškim vpisom pa je danes v knjižnici pri frančiškanih v Ljubljani. Dobre knjige protestantov kljub pregonom in požigom niso bile vse uničene, dobri poznavalci in ljubitelji knjig tega niso prepustili naključju.

Terpin je v gornjegrajski knjižnici popisal obsežna navodila Del Riova za sojenje čarovnic, ki so jih kasneje upoštevali na Kranjskem (npr. alkimist Friderik Rain s Strmola). Knjiga opisuje naravno in umetno magijo, demonsko magijo, opazovanje slabega, prerokbe in vedeževanje, pravni in kriminalni pregon in na koncu pričevanja in vlogo spovednika. Del Riova je pisal o magiji, alkimiji, čarovništvu, napovedovanju prihodnosti in duhovih. Avtor je obsojal magijo in astrologijo in je v svojem času veljal za avtoriteto pri preganjanju čarovnic in astrologov. Sicer je Del Rivova teorija o čarovnicah mnogo milejša od ostalih avtorjev, ki so jih uporabljali predvsem posvetni sodniki. Del Rivova navodila je prevzela cerkev oziroma je bilo po njih oblikovano tudi jezuitsko stališče kot manj strogo. Terpin je bil glede čarovništva dobro poučen in vedno profesionalen. Terpin je med letoma 1668 in 1671 v času škofa Rabatta in deželnega glavarja Wolfa Turjaškega vodil preiskavo o

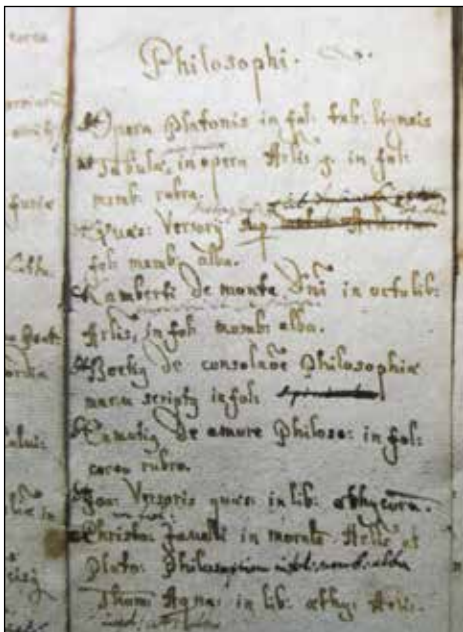
čarovništvu mošenjskega župnika Andreja Novaka, ki so ga obdolževali čarovništva. Veliko obtožb zoper Novaka je prišlo tudi iz Škofje Loke in Selške doline, kjer je bil prej kaplan. Terpin je stanje saniral in Novak je bil oproščen. Za pogloblitno središče čarovniških procesov pa je takrat veljalo mesto Škofja Loka.

Terpin je v svoji dobi spadal med najbolj učene duhovnike v škofiji, kar mu je takoj po koncu tridesetletne vojne omogočilo strm vzpon v protireformacijski katoliški hierarhiji. Med študijem pri jezuitih v Gradcu in pri osebnem študiju v Gornjem Gradu si je razširil pogled na svet, ki je bil v tistem času pogosto nepredvidljiv. Še posebej se je Terpin izkazal kot generalni vikar pri škofu Buchheimu in škofu Rabatta. Škof Rabatta je bil še posebej učen mož, ki se je pred prevzemom škofovskega sedeža v Ljubljani izkazal kot nadvojvodov vzgojitelj na Dunaju. Terpin je bil izredno uspešen knjižničar, cerkveni uradnik in celo podpornik slovenskega pisanja. Obvladal je lepo, tekoče izražanje v slovenskem jeziku, čeprav je uradne dokumente moral spisati v latinskem jeziku, ki ga je prav tako perfektno obvladal. Boril se je za uporabo slovenskega jezika v bogoslužju. Veliko svojih knjig je predal gornjegrajski knjižnici, da so knjige lahko uporabljali tudi drugi, predvsem študentje v Marianumu. On sam pa se je pogosto vračal v Gornji Grad tudi v kasnejših letih, kjer je še vedno rad prebiral knjige ter hranil zaklade protestantskih in katoliških piscev.

Terpin je bil tudi prevajalec. Kot že omenjeno, je prevajal razne dokumente iz latinskega ali iz nemškega jezika. Obenem pa je prevajanje tudi spodbujal. Vsaj dva primera sta poznana, da je bil Terpin pobudnik prevoda. Leta 1659 je dal Andreju Jankoviču prevesti delo Hoja za Kristusom Tomaža Kempčana. To delo je bilo prvič prevedeno v slovenski jezik. Šmartinski kaplan Adam Skalar je prevedel obsežen spis asketske, duhovne vsebine iz leta 1643. Terpinovi prevodi in lektoriranja dokazujejo, da se je v slovenščini izražal gladko in jasno, skrbno je označeval sičnike in šumnike ter je v dotedanjo

dokaj dolensko obarvano slovenščino uvajal tudi gorenjske in ljubljanske jezikovne značilnosti. Iz raznih dokumentov lahko sklepamo, da je veliko pisal, prevajal, a le malo je danes ohranjenega. Tudi Valvazor je imel Terpina za pomembnega pisca na Kranjskem. Zaradi lepega jezika v pridigah in izjemno retoriko so Terpina poimenovali "slovenski Cicero".

Dr. Stanislav Južnič v svoji predstavitvi Terpina zaključuje z naslednjo trditvijo: "Terpin je popisal precej naravoslovnih knjig dediščine Budina in drugih ljubljanskih protestantov. Terpinov katalog je kronski dokaz, da pregovorno varčni Kranjci vseh dragocenih protestantskih knjig vendarle niso kar upepelili. Gornjegrajski popis je najboljša sled za nekdanjimi protestantskimi knjigami, zanimivo protestantsko čtivo pa sta vanj prispevala tudi sin škofa Seebacha in stric škofa Hrena. Politična nasprotja med protestanti in katoliki nikakor niso pomenila zavračanje vseh sovražnikovih knjig, kajti želja po znanju nikoli ni poznala meja." (Stanislav Južnič, 2008)

Naslovna stran filozofskih knjig Terpinovega kataloga iz popisa knjig v gornjegrajski knjižnici. Vir: Stanislav Južnič, Loški razgledi, 2008, str. 62

Filip Terpin kot osebnost – gorenjska korenina

Ker so ljubljanski škofje v Terpinu uvideli zavzetega in zelo sposobnega sodelavca, ki mu nalagali še dodatne funkcije in naloge. Obenem moramo vedeti, da so bili škofi veliko odsotni iz svoje škofije, kajti večino svojega življenja so preživljali na svojih gradovih ali benefitech, zato so morali imeti zanesljivega delavca, ki so mu zaupali svoje delo. Preden je Filip Terpin postal generalni vikar ljubljanske škofije, kar je dejansko pomenilo škofov namestnik v škofiji, je bil za krajši čas župnik in dekan v Kranju in Braslovčah. Kot Gorenjec si je zagotovo želel priti nazaj v gorenjske kraje in med gorenjske ljudi. Imenovan je bil za župnika v Šmartin pri Kranju, vendar mu je to pomenil le bolj benefit, sicer pa je bil od leta 1655 imenovan za generalnega vikarja ljubljanske škofije. Odslej je večino svojega časa preživel v škofijskem dvoru v Ljubljani, čeprav je bil tudi župnik v Šmartinu. Zadržal je svoj beneficij, župnijska dela pa sta opravljala kaplana. Terpin je službo generalnega vikarja opravljal profesionalno. Terpin je bil ne le ugleden mož, ampak izredno razgledan, učen kot filozof in teolog, goreč v dobrem in seveda priden, delaven. Na njegovih ramenih se je znašla cela škofija, saj, kot rečeno, škofa največkrat ni bilo v Ljubljani. Škofijska dokumentacija tistega časa dokazuje, da je večina dokumentov izšla izpod peresa Terpina, in to kaže na to, da je bil vrsto let duša in središče vsega verskega življenja v škofiji. Od njega so izhajale misli in iniciative za izboljšanje verskega, cerkvenega življenja. Listine pričajo, da je moral biti izredno marljiv, da je uspel toliko spisati in opraviti še vse druge posle. Osebo je reševal vse naloge v imenu škofa, s tem da je vsako leto nekaj mesecev delal kot vizitator po celi škofiji. Terpin je delo generalnega vikarja opravljal 21 let, to pomeni, da je najmanj 21-krat prehodil in vizitiral celotno škofijo, vodil še 21 sinod, opravil še nešteto drugih pogovorov z duhovniki in posvetno oblastjo. Delo generalnega vikarja je opravljal pri dveh škofih: najprej pri škofu Otonu Frideriku grofu Buchheimu (Puchheim, roj. leta 1604; škof v letih 1641–1664), po rodu Avstrijci

Kranj v 17. stoletju, v času, ko je bil Filip Terpin župnik v Šmartinu. Pred savskim mostom, na ozemlju današnje železniške postaje in okolice, je stala šmartinska cerkev ob Savi. Do leta 1735 je bila to farna šmartinska cerkev, nato so zgradili današnjo cerkev v Šmartinu. Vir: Matthaeus Merian: Crainburg – Kranj, Topographia Provinciarum Austriacarum Frankfurt: (1649); Župnija Šmartin pri Kranju, 1000 let, Metod Benedik, Kranj 2002, str. 5

cu, in pri škofu Rabattu grofu Jožefu (roj. leta 1620; škof v letih 1664–1683), po rodu Italijanu.

Kot generalni vikar je bil tudi notar ter (v imenu škofa) obenem vodja vsakoletne sinode, ki so se odvijale enkrat v Gornjem Gradu, naslednjič v Ljubljani. Zapisniki sinode so bili pisani v prefinjenem latinskem jeziku. Običajno so bili to obsežni zapisi po 50 ali več strani sklepov, ki jih je sprejela sinoda in jih je bilo treba v župnijah izvajati. Vsaka sinoda je obravnavala določene vnaprej opredeljene teme, na katere so se duhovniki morali pripraviti. Terpin kot vodja sinode pa je vodil diskusije, spraševal udeležence ter sprejemal sklepe, ki jih je zapisal v zapisnik. Vsak duhovnik je dobil zapisnik in je moral izvajati dogovorjeno. Preverjanje se je vršilo ob vizitacijah, ki naj bi jih opravil škof, vendar je v Terpinovem času običajno moral to opraviti sam. Kot zanimivost naj navedem, da so na sinodah obravnavali ne le tridentinske nauke, ampak tudi ostale dokumente, ki jih je objavil papež. Na sinodi 7. februarja 1646 so obravnavali bulo papeža Urbana VIII. o redukciji praznikov. Tema prazniki je aktualna tudi v današnjem času. V ljubljanski škofiji je bilo v tem času 70 zapovedanih praznikov. Toliko dela prostih dni torej za hlapce in deklice. Cerkev je ugotavljala, da je praznikov preveč, saj ljudje ob

praznikih ne praznujejo, kot Cerkev zapoveduje, ampak je še več pijančevanja, razuzdanosti, obrekovanja ... Reveži so trdili, da zaradi preveč praznikov ne morejo dovolj zaslužiti, edino hlapcem je odgovarjalo, saj so bili ob praznikih kot tudi ob nedeljah oproščeni hlapčevskega dela. Zapovedani prazniki so se skrčili na približno današnje stanje. Sinodalni zapisniki nam obenem kažejo način življenja tistega časa in tistih ljudi.

Filip Terpin se je leta 1676 zaradi starosti odpovedal službi generalnega vikarja ter se naselil v Šmartinu, kjer je preživel še zadnja leta svojega ustvarjalnega dela. V zelo dobrih odnosih je bil s kapucini v Kranju, ki so v Kranj prišli prav v času, ko je bil on župnik v Kranju. Kapucinom je poklonil veliko knjig, ki jih danes hrani kapucinska knjižnica v Škofji Loki. Umrl je v Šmartinu, kjer je bil pri cerkvi ob Savi tudi pokopan. Tam je stala prvotna župnijska cerkev šmartinske fare – danes je to veliko asfaltirano križišče in delovišče v bližini železniške postaje v Kranju. Njegov nečak Jakob Janez Terpin, sicer župnik v Kranju, mu je dal postaviti nagrobni spomenik. Ko je bila leta 1735 postavljena današnja župnijska cerkev v Šmartinu, so nagrobno ploščo prestavili na vhodni zid župnijske cerkve sv. Martina v Šmartinu.

Čas, v katerem je Filip Terpin živel in deloval, nikakor ni bil lahek, ampak ker je svoje narodno in versko poslanstvo jemal izredno resno, je bilo njegovo življenje vse prej kot lahko in je, kot pove njegov priimek, veliko pretrpel za svoje sonarodnjake, za svoje verno in neverno ljudstvo.

Terpin je, kjer koli se je pojavil kot človek ali duhovnik, prinašal s seboj optimizem, ker je znal s svojim prepričljivim nastopom in jasnim govorom vsakogar prepričati v dobro. To se je izkazalo pri

vestno pripravljenih pridigah, pri tolažbi težkih bolnikov, pri srečanju z upornimi kmeti, pri srečanju v sinodah ali vizitah z duhovniki itd. Terpin je vseskozi stal v ospredju ter se žrtvoval tako telesno kot duševno za blagor tistih, ki so mu bili dodeljeni. Vse v korist za boljše krščansko življenje, za prenovo tudi po reformaciji. Če so bile cerkve v času reformacije konec 16. stoletja skoraj prazne, zakramentalno življenje zanemarjeno, lahko rečemo, da je sredi 17. stoletja že povsem drugače. To dokazuje Terpin s poročilom, ki ga je pripravil leta 1656 za svojega škofa O. F. Buchheima, ki je imel v tistem letu sestanek "ad limina" pri papežu Aleksandru VII. V poročilu Terpin poroča: "krivovercev ni več; verniki prejemale zakramente; nadzorujejo se župniki z vsakoletnimi vizitami; pobožnost se izboljšuje, predvsem z bratovščinami /opisuje vsako bratovščino posebej/; izvajajo se poročila o vizitacijah in sinodah; cerkve postajajo premajhne zaradi dobrega obiska maš in drugih pobožnosti".

Terpin je bil po značaju odločen, neizprosni, trden kot hrast – gorenjska korenina, ki je že navzven kazal strogost, a njegovo srce in dušo sta prevečala plemenitost in dobrosrčnost. Usmiljeno je postopal do preprostih ljudi, a odločno in brezkompromisno do tistih, ki so bili opozorjeni, a niso storili dogovorjenega. Pri duhovnikih ni prenašal vzvišenosti, napuha in oderuštva, nečistosti, pohajkovanja, pijančevanja ..., proti takim je nastopal strogo in neustrašno.

Filip Terpin je bil zagotovo pomembna osebnost v svojem času na Kranjskem ne le zaradi ureditve gornjegrajske knjižnice, zaradi česar ga štejemo za prvega knjižničarja na Slovenskem, ampak zaradi vsega drugega dobrega in plemenitega, kar je naredil na svojih pomembnih funkcijah in nalogah v slovenskem prostoru. Hvala, Filip!

Nagrobni spomenik Filipu Terpinu, ki mu ga je postavil nečak, kranjski župnik Jakob Filip Terpin. Vir: M. Benedik, Župnija Šmartin pri Kranju, 1000 let, Kranj 2002, str. 45

Viri in literatura:

- Benedik, Metod: *Cerkvene razmere na Slovenskem ob prihodu jezuitov*. Jezuiti na Slovenskem (ur. Metod Benedik). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve, 1992.
- Benedik, Metod: *Župnija Šmartin pri Kranju, 1000 let*. Kranj, 2002.
- Benedik, Metod: *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*. Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628, *Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628*, Riformacattolica e contro-riforma nell' Austria Interna 1564–1628 (ur. France Martin Dolinar, Maximilian Liebmann, Helmut Rumpfer, Luigi Tavano). Klagenfurt/Ljubljana/Wien: Hermagoras/Mohorjeva, 1994.
- Dolinar, France Martin: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007, str. 111.
- Turk, Josip: Hren Tomaž. *Slovenski biografski leksikon*. [http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:0824/VIEW/\(18.2.2012\)](http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:0824/VIEW/(18.2.2012)).
- Dolinar, France Martin: *Cerkveni in politični okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Jezuiti na Slovenskem (ur. Metod Benedik). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve, 1992.
- Dolinar, France Martin: Gradivo za zgodovino jezuitskega kolegija v Ljubljani v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani. Ignacijeva karizma na Slovenskem – razstava pri sv. Jakobu (ur. Lojze Kovačič, France Baraga, Miha Žužek). Ljubljana: Slovenska provinca Družbe Jezusove, 1990.
- Dolinar, France Martin: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.
- Grafenauer, Bogo: *Kmečki upori*. Enciklopedija Slovenije 5 (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Grafenauer, Bogo: *Zgodovinski prostor ob nastopu jezuitov v slovenski družbi*. Jezuiti na Slovenskem (ur. Metod Benedik). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve, 1992.
- Grdina, Igor: *Hrenov odnos do protestantov*. Ljubljana, 1998, str. 239.
- Južnič, Stanislav: *Najstarejši ohranjeni knjižni katalog na Slovenskem 1. in 2. del* (ob 325. obletnici smrti Filipa Terpina v Trubarjevem letu 2008), Ljubljana, 2008.
- Kočevar, Vanja: *Odmevi tridesetletne vojne na Kranjskem*. Diplomsko delo, FF, smer zgodovina, 2012, Ljubljana.
- Simončič, Pavel: *Filip Terpin*. Disertacija, Kranj, 1927.
- Smolik, Marijan: *Štiristo let od rojstva Filipa Terpina*. Koledar Mohorjeve družbe, 2003, str. 206.
- Smolik, Marijan: *Terpin, Filip (med 1603/1604–1683)*. Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013.
- Šmid, Olga: *Selca nekoč*. Selca, 1973.
- Žmuc, Irena: *Tuji berači skozi Ljubljano v času tridesetletne vojne*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (magistrsko delo), 2005.
- Škofje od nekdaj do danes*. [www. http://nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/vodstvo/skofje-od-nekdaj-do-danes/](http://nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/vodstvo/skofje-od-nekdaj-do-danes/)
- Filip Terpin. Wikipedia.

